

کارآواهای آکاپلای کرمانی آئینه تمام نمای هویت ایرانی مسعود نکویی

مقدمه | آواهای کار و تلاش ، نغمه‌های زندگی و پویندگی بر سرشاخه‌های مشاغل و حرفه‌های قدیم ایران زمین ، بیانگر روحیات شاد و پرنشاط و حماسی ساکنان این سرزمین و گویای همت مردمانی سخت کوش و تلاشگر بوده است. احیا و بازسازی این نغمه‌ها که به همراه مشاغل و حرفه‌هایشان منسوخ شده‌اند و گاهی بصورت نمادین از آنها یاد می‌شود با شیوه‌ای نوین و با نقش‌هایی آوازی می‌تواند نام و یاد کارآواها را زنده نگه دارد و برای نسل‌های آتی به یادگار بگذارد. شیوه آکاپلای پلی فنیکی بصورت کنترپوانتیک و هارمونیک که در جهان بسیار شناخته شده و مورد اقبال جهانیان است با قابلیت امکان به نمایش درآوردن همزمان نقش‌ها و بدون استفاده از ساز و تنها با حنجره و مکانیسم آوازی انسان می‌تواند این آواها و نواها را در یک قطعه موسیقی به گوش مخاطب برساند و با کار رفتارهای مربوط به همان بصورت اکت و حرکت ، نحوه انجام آن بخش از مشاغل را نیز به نمایش بگذارد. بدیهی است که این آثار نخستین آثار کرال آکاپلا پلی فنیکی از کارآواهای ایران هستند که " کارآوا ۱ " نخستین آلبوم از این سبک می باشد. انشالله در آینده‌ای نزدیک بیش از ۴۰۰ شغل باستانی ایران نیز با نام همین مجموعه‌ها و با شماره‌های متفاوت کارآوا منتشر خواهد شد.

با توجه به اینکه جوانان و کودکان ایرانی مشاغل قدیم و اصیل ایران را از نزدیک مشاهده نکرده‌اند و این مشاغل در حال انزوا هستند و حتی نام آنها نیز رو به فراموشی است، این مجموعه‌ها می‌تواند از فراموشی هویت و فرهنگ کار در ایران جلوگیری کند و یاد آنها را با شیوه‌ای علمی و موزیکال زنده نگه دارد تا با طبع شنیداری موزیکال نسل جدید نیز همخوانی داشته باشد. شنونده این آثار می‌تواند به تفکیک صداها فنون هر شغل را یاد بگیرد و حرکت آن را نیز انجام دهد و حتی به گونه‌ای است که بعنوان بازی‌های محلی از آن در محافل خانوادگی و دوستانه استفاده نماید و از شادی و شادابی آنها لذت ببرد.

آشنایی با شیوه پژوهش و تنظیم آثار:

کارآواها یا همان آواهای کار و زندگی در زندگی مردم قدیم جاری بوده و پژوهش برخی کارآواها نسبتاً آسان و برخی دشوار است. بسیاری از کارآواها منقرض شده و تنها می‌توان آنها را از سالمندان شنید و به رشته تحریر درآورد. البته کتاب‌ها و منابعی در این زمینه برای آشنایی علاقمندان موجود است، اما تصمیم گرفتیم کارآواها را بصورت آکاپلا تولید و اجرا کنیم تا کارآواها و کاررفتارها را با هم ترکیب کنیم و سبکی نوین با نام "اکتاپلا" به وجود بیاوریم. این نام که ریشه در کلمات آکاپلا و اکت یا همان حرکت دارد و از ترکیب این دو کلمه به وجود آمده است بیانگر اجرای کارآواها بصورت آکاپلا (بدون ساز) و به همراه کاررفتارها (حرکت) است که این نو ترکیبی منابع در دل بازار قدیم و معماری ایرانی راهگشای پژوهش‌ها و تولیدات آینده در این حوزه خواهد بود. در واقع پژوهش‌هایی که تنها مکتوب می‌شوند و به رسانه‌های صوتی و تصویری تبدیل نمی‌شوند عمدتاً در قفسه کتابخانه‌ها و موزه‌ها خواب می‌روند. اما تبدیل این پژوهش‌ها به پروژه‌های اجرایی و گردشگری موسیقی توانسته است راه گشای بازشناسی کارآواها و کاررفتارهای قدیم ایرانی شود و این موضوع مایه خرسندی است.

در ادامه به بررسی چند کارآوا به شیوه آکاپلا می‌پردازیم:

نام اثر: قلنگر

شعر از : مسعود نکویی

حرفه قلنگری یا قلاغری یا قلع گری از مشاغل قدیم ایران و کرمان بوده است. قلنگران ، در ظروف مسی زنگ خورده ریگ و شن ریز می‌ریختند و یک تکه چرم روی ریگ‌ها می گذاشتند پنجه‌های پا را روی چرم می گذاشتند و دست‌ها را به دیوار تکیه می‌دادند و با چرخش و تاب کمر ریگ‌های زیر چرم با فشار و حرکت پنجه‌های پا سطح مس را می سابیدند تا مس به رنگ طبیعی خود برگردد. سپس نشادر روی ظرف می‌ریختند و با پنبه می‌مالیدند و در آخر قلع را در ظرف گذاشته می‌ریختند تا لایه قلع روی سطح مس تشکیل شود و اصطلاحاً قلع اندود(قلا) شود.

پَمپو و تَه کُماجون قلا مسا عزیز جون

(پمپو : کپک و زنگار ، کماجون : قابلمه ، قلا : قلع اندود ، مسا : مس‌ها)

ریگا شنا وروشون یه تکه چرم میشون

(ریگ‌ها و شن‌ها بر کف آن ، به همراه یک تکه چرم میش)

پاچار ورمال قلنگر لِنگار بِل تَ کُماجون

(پاچه‌های شلوارت را تابزن ای قلنگر ، پاها را بگذار داخل دیگ)

کمر بتاب(بتاب بتاب بتاب) رو پنجه زنگا بشن جاکنده

(کمرت را بتابان روی پنجه پاهایت تا زنگارهای مس از جا کنده شوند)

پمبه یه کم نشادر بمال وَ رو مساشون

(روی مس‌هایشان کمی پنبه و نشادر بمال)

داغش بکن دِواره تا آب کنه قِلا رِ

(دیگ را داغ کن تا قلع‌ها را آب کند)

خش خش بمال ور بیخاش آینه میشه دوراش
 (با صدای خش خش ، گوشه‌های دیگ را قلع اندود کن تا مثل آینه شود)
 قاتق بکن خود آبگوش ور مُ نشه فراموش
 (با آن قاتق و آبگوشت بپز و برای ما هم بیاور)
 بسابون بسابون قلنگر (قلنگر به سابیدن ادامه بده)

پارتیتور اثر:

Ghelangar

BY: Masoud Nekooei

$\text{♩} = 140$

Soprano.
 pam po var ta ko maa joon, ghe laa me saa a ziz
mp *mp*

Alto.
 pam po var ta ko maa joon, ghe laa me saa a ziz
mp *mp*

Tenor.
 pam po var ta ko maa joon, ghe laa me saa a ziz
mp *mp*

Bass.
 pam po pam po ko maa joon pam po
mp *mp*

5

joon ri gaa she naa va roo shoos, ye tek ke char me mi
mp *mp*

joon ri gaa she naa va roo shoos, ye tek ke char me mi
mp *mp*

joon ri gaa she naa va roo shoos, ye tek ke char me mi
mp *mp*

a ziz joon rig shen be maa loon charm mind
mp *f* *mp*

کارآواهای آکاپلای کرمانی آئینه تمام نمای هویت ایرانی | ۸۳

27

je, zan gas be shan jaa kan de pam be ye ka am
je, zan gas be shan jaa kan de pam be ye kam
je, zan gas be shan jaa kan de pam be ye kam
je e e e, be shan jaa kan de pam be

mp *mf* *mf* *mf*

$\text{quarter note} = 180$

29

oo oo, be maal va roo me saa shoos daa ghesi be kon
ne shaa do o o, be maal va roo me saa aa shoos daa ghesi be kon
ne shaa do, be maal va roo me saa shoos daa ghesi be ko on
ne shaa dor bo bo bo bo bo bo daa ghesi be kon
de vaa re, aa aab ko re ghe laa re khesi khesi be maal var bi khaash,
de vaa re, aa aab ko re ghe laa re khesi khesi be maal var bi khaash,
je je, aa aa aab ko re e ghe laa re khesi khesi khesi bi khaash,
de vaa re, voo voo voo ghe laa re khesi khesi khesi var bi khaash,

mf *f* *f* *f* *f* *f* *f* *f*

30

aa yi ne mi she do raash ghaz togh be kon khod aab goosh,
aa yi ne mi she do raash ghaz togh be kon khod aab goosh,
aa yi ne do raash ghaz togh be kon aab goosh be kon,
aa oo oo oo oo oo, vum vum vum vum

mf *f* *f* *f*

34

var mo ne she fe raa moonsh be saa boon be saa boon ghe la an gar
 var mo o ne she e fe raa moonsh be saa boon ghe la an gar
 var mo o ne she e fe raa aa moonsh be saab be saab ghe lan gar
 mo ne she fe raa moonsh be saa boon be saa boon ghe la an gar

تحلیل و آنالیز فنی اثر:

اثر مُدال قلنگر در دستگاه همایون با تنظیم هارمونیک و کنترپوانتیک، با سوژه و کنترسوژه‌های سُپران و باس و با حمایت و رنگ آمیزی هارمونیک آلتو در ابتدا با متر هفت ضربی آغاز می‌شود و در طی مسیر با حرکات کانونیک تنوع می‌یابد. در میزان ۲۰ تمپوی قطعه به ۱۸۰ می‌رسد و متر آهنگ از هفت ضربی به دو ضربی ترکیبی بدل می‌شود و در کادانس و کدای کوتاه پایانی در چهارگاه به سرانجامی حماسی و پیروزمندانه می‌رسد. در این میان نقش‌های پدال گونه میان جمله‌ای و انیسُن‌های بخش‌های مختلف باعث پر رنگتر شدن نقش‌های شانتره هستند. پرش‌های آرپژگونه تنور و استکاتوهای پیاپی و ضدضرب‌های بخش‌های آوازی به تشکیل آکوردها و آکمپانیمان‌های مکمل یاری می‌رسانند و در بخش‌هایی از قطعه لحظات هارمونیک و در بخش‌هایی دیگر حالات کنترپوانیک به وجود می‌آورند. توجه به اینکه این اثر به همراه اکت اجرا می‌شود در پیوند موتیف‌های ریتمیک به وضوح مشاهده می‌شود. روند ملودیک و ارائه سوژه‌ها و کنترسوژه‌ها بیانگر روایی بودن آن است که از ابتدای داستانتانک شروع می‌کند و در پایان آن به نتیجه دلخواه مکرر می‌رسد و پیوستگی کار قلنگر را به نمایش می‌گذارد و قطعه در اوج و با ادامه کارآوای قلنگری به پایان می‌رسد.

نام اثر: خشمالا

اصطلاحات قدیمی و محلی کرمان (مسعود نکویی)

گود خشتمال‌های کرمان یکی از اماکن تاریخی بود که خشتمال‌ها در آن خشت تولید می‌نمودند که هم اکنون بدلیل ساخت پاساژ (که هنوز هم ناقص است) در این مکان از بین رفته است. خشتمال‌ها از سن کودکی در این مکان به کار و تلاش می پرداختند. این اثر به گونه‌ای ساخته شده که در آن صدای باس (مردان بزرگسال) بعنوان سرکارگر، صدای تنور (جوانان) برای آب کشیدن از چاه، صدای آلتو (نوجوانان) برای قالب نمودن گل و آخوره کردن آنها و صدای سپرانو (کودکان) برای آماده کردن گل برای قالب زنی طراحی شده است.

گل چلاسکو چُپ چُپ (۳) هُی هُی

(چلاسکو : چسبناک ، چُپ : صدای گل کاری)

گل قالب آخوره خشت گل چلاسکو چُپ چُپ خشمالا

(آخوره : روی هم کردن گل یا خشت‌ها)

هی هی (۳) خشمالا

God e Khashmala

By: Masoud Nekooei

پارتیتور اثر:

The musical score is written for four voices: Soprano, Alto, Tenor, and Bass. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The score is divided into two systems. The first system contains the first two lines of the song, and the second system contains the next two lines. The lyrics are in Persian and describe the traditional pottery-making process in Kerman. The Soprano part starts with 'gel che laas koo chop chop' and continues with 'gel che laas koo chop chop'. The Alto part starts with 'gel' and continues with 'ghaa leb aa kho re khesht'. The Tenor part starts with 'eo eo eo eo eo' and continues with 'aa kho re khesht maa li'. The Bass part starts with 'hey' and continues with 'hey hey hey'. The second system continues the lyrics: Soprano 'gel che laas koo chop chop oy oy', Alto 'gel che laas koo chop chop khesht maa laa', Tenor 'eo eo eo eo eo khesht maa laa', and Bass 'hey hey khesht maa laa'.

تحلیل و آنالیز فنی اثر:

این بازی کارآوایی به واقع برشی از لحظات خشتمالی است که به تفکیک نقش سپرانو بصورت فواصل دوم پیوسته و ملودی ساده کودکانه در گام دُ ماژور شروع می‌شود و سپس آلتو در نقش مکمل و آخوره کننده خشت‌ها در آفتاکت، کلام خود را آغاز می‌کند. در تکرار سوم، تنور با نقش لهجه گونه و تاکیدی خود بوضرت کنتر ملودی وارد می‌شود و در پایان جمله بصورت ویژه با تشکیل آکورد تعلیق جمله را به آکورد پایگی نخستین می‌رساند. باس با تاکید، پاور گُرد را القا می‌کند و اجازه رقیق شدن هارمونی بواسطه حرکات کانُنیک و کنترپوانتیک را نمی‌دهد و به وحدت جمله یاری می‌رساند. ضمن اینکه این تاکیدها در راستای سناریوی خشتمالی و بنیه مفهومی آن و تاکید سرکارگر خشتمالی بر انجام به موقع کارها دارد.

نام اثر: کَشِ کَشو

شعر: مسعود نکویی

شرح اثر

کَشِ کَشو یکی از مشاغل سخت و طاقت فرسا و مخاطره آمیز قدیمی کرمان بوده است که فرد با راه رفتن و کشیدن بوته‌ها و توری و پارچه به کمر خود در راه‌های تنگ و تاریک قنات، آبراهه‌ها را لایروبی می‌نمود و البته این کار دشوار از هر کسی بر نمی‌آمد. این آبراهه‌ها از میان منازل مردم می‌گذشته و کَشِ کَشو برای اعلام عبورش از این مسیر و اینکه مردم بدانند هنوز زنده است و نفس می‌کشد آوازهایی می‌خوانده تا بانوان منزل سر و روی خود را بپوشانند.

کَشِ کَشو

کَشِ کَشویم ، فِش فِشویم تا کِمر وَر زیر اُ

رای اُ وَا می‌کنم اَ بیخِ کهن تا جوی اُ

Kash Keshoo

By: Masoud Nekooei

پارتیتور اثر:

$\text{♩} = 110$

Tenor. $\text{♩} = 110$
 kash ke shoo yamfesh fe shoo yam taa ke mast var zi re eo raa ye eo vaa mi ho nam a

7 $\text{♩} = 105$

Soprano. hoo hoo
 Alto. eo fe esh fe shoo oo yam taa aa ke ma ar
 Tenor. bi khe kan taa joo ye eo kash ke shoo yam fesh fe shoo yam taa ke mar
 Bass. kesh kesh kesh

12

Soprano. eo o o o o o o ley he e ey e o joo kan
 Alto. eo raa ye eo vaa mi ho nam
 Tenor. var zi re eo raa ye eo vaa mi ho nam
 Bass. kesh kesh zook ghe naat kesh ke shoo

15

Soprano. a bi khe kan taa joo ye eo
 Alto. a bi i khe ka an taa paa aa ye o o
 Tenor. a bi khe kan taa joo ye eo
 Bass. a bi khe kan taa joo ye eo

تحلیل و آنالیز فنی اثر:

کش کشو در گام فا مینور، با سوژه اصلی با صدای تنر که شخصیت اصلی ماجراست آغاز می‌شود و با آکمپانیمن‌های هارمونیک و کنترپوانتیک خطوط دیگر، رنگ آمیزی و حمایت می‌شود. حرکات باس آلبرتی در بخش آلتو جلوه بیشتری به خط تنر بخشیده و باس پدال گونه ابتدایی به تدریج با حالات باس واکینگ وارد می‌شود و در پایان جمله با پرش‌های معکوس به سمت کادانس پیش می‌رود. از معدود آثاری است که نقش اصلی به خط شانترو متداول که همان سپرانو است سپرده نشده و سپرانو با موتیف‌های جهت دار به رنگ آمیزی قطعه پرداخته است. این اثر با ریتم دو ضربی ساده در بخش سل ی تنور آغاز می‌شود و در بخش تنی به دوضربی ترکیبی تبدیل می‌شود.

نام اثر: کوش

توضیح اثر:

این اثر با نام بردن انواع کفش ها و پاپوش های ایرانی به زبان های مختلف اقوام ایرانی است.

پارتیتور اثر:

Keosh

By: Masoud Nekooci

$\text{♩} = 180$

Soprano.
keo shoo moo ze paa poosh poo zaar cha ma ak
p *mf*

Alto.
keo shoo moo ze paa aa poo oo oo oosh poo zaar cha ma ak
p *mf* *p*

Tenor.
ke lesh ke lesh ke lesh ke lesh ke lesh
mf *p*

Bass.
keosh keosh de e ra afsh
mf *mf* *mp*

13

Soprano.
se le e chaa moosh chesh maak gaa lesh
mf *p* *mf*

Alto.
se le e chaa moosh chesh maa aak gaa lesh
p *mf*

Tenor.
ke lesh ke lesh ke lesh ke lesh
p *mf*

Bass.
de e ra afsh ghaa leb ghay chi che kosh bund
mp *mf*

6

Soprano.
chi dar na leyn vash mak laa lak baa lik na lang or si
p *mf* *p*

Alto.
chi dar na le eyn vash mak laa lak baa lik aa aa la a a ang or si
p *mf* *p*

Tenor.
ke lesh ke lesh ke lesh ke lesh ke lesh ke lesh
mf *mf*

Bass.
ghaa leb ghay chi che kosh bund keosh keosh
mf *mf* *mf*

17 $\text{♩} = 150$

Soprano.
gi ve keosh
mf *ff*

Alto.
gi ve keosh
mf *ff*

Tenor.
gi ve keosh
mf *ff*

Bass.
gi ve keosh
mf *ff*

تحلیل و آنالیز فنی اثر:

تم اصلی در بخش شانتره یک ملودی اصیل است که برای حفظ آن در طی تاریخ در مرثیه‌های مذهبی نیز استفاده شده است. این اثر سه ضربی با تاکید بر ضرب‌های قوی هر میزان است. بخش آلتو با ورود از ضرب ضعیف بصورت ضدضرب ایده سپران را پاسخ می‌دهد و سپس بصورت آواهای ملیسماتیک و تحریرگونه با سپران متحد می‌شود. تِنر با استیناتوی "کلش کلش" راه رفتن کشناک و شلخته و خسته را تداعی می‌کند که این ملودی موتیفیک مصداق کاملی از راه رفتن واقعی بسیاری از مردم است. بخش باس از آفتاکت شروع می‌شود و بصورت پدال، یک تکسچر (پس زمینه) پروفُند (عمیق) ایجاد می‌کند. در کدای پایانی، کانن از باس شروع می‌شود و به ترتیب با گذر از تنور و آلتو، به بخش شانتره می‌رسد و در فاینال به یک آکورد پیکاردی ماژور بصورت فُرتیسیم در اوج به سرانجام خود می‌رسد.

نام اثر: رخشوری

شرح اثر:

شیرزنان قدیم ایران و کرمان به دور از چشم نامحرمان نیمه‌های شب‌های زمستان و تابستان برای رخت شستن به پایاب‌های تاریک و نمود می‌رفتند و رخت‌های اعضای خانواده را می‌شستند. مسیر وهم انگیز و ترسناک منزل تا پایاب و رخت‌های سنگین و سردی هوای نیمه شب‌ها، سلامتی و جوانی آنان را به مخاطره می‌انداخت و برخی از آنان در جوانی به واسطه این همه رنج و زحمت همچون پیرزنان خمیده و فرتوت می‌شدند. به پاس این همه جانفشانی، این اثر را به مادران و دختران ایران قدیم تقدیم می‌کنیم.

سپران و آلتو: رخشوری

تنور: چوک چوک چوک چوک چوک گُتینو گُتینو

(چوک و کتینو از ابزار رختشوری قدیم بودند)

باس: اِشلون قساله (غساله)

(اِشلون: ابزار رختشوری، قساله: چلانیدن و پاکسازی لباس)

Rakhshoori

By: Masoud Nekooei

Soprano.
gel rakh shoo ri rakh shoo ri

Alto.
rakh shoo ri rakh shoo ri rakh shoo ri rakh shoo ri

Tenor.
rakh chook che chook chook choo chook

Bass.
esh loon ghe saa le

3
rakh shoo ri rakh shoo ri chook.
rakh shoo ri rakh shoo ri rakh shoo ri rakh shoo ri
ko tey noo ko tey noo
esh loon ko tey noo

تحلیل و آنالیز فنی اثر:

رشته کلام و ملودی در دست آلتو است. ایده چهارمیزانی از نمایان گام ر مینور بصورت پایین رونده و با فواصل دوم به سمت نمایان اکتاو بم تر پیش می‌رود. این جمله با تکرار موتیف سه نتی در میزان دو ضربی ترکیبی تداعی قدم برداشتن در هر موتیف را تداعی می‌نماید. در واقع آلتو همان مادر رختشور است که اینگونه قدم برمی‌دارد و به سمت پایاب می‌رود. در تکرارهای دوم تا هفتم به ترتیب، سپران و تنر و باس به قطعه اضافه می‌شوند و از تکرار پنجم تا هفتم از قطعه به ترتیب جدا می‌شوند تا ایده در تاریکی

و به تنهایی محو شود. بخش‌های مکمل ابزارها و شیوه‌های رختشوری و فرزندان رختشور هستند که هر یک با ایده‌های هارمونیک و کنترپوانتیک مستقل و گاهی وابسته به ایفای نقش می پردازند.

آسیب شناسی کارآواها :

کارآواهای جاری در ایران و کرمان را می‌توان با شکل سنتی خود و در حین کار و در محل کار انجام داد. این زیباترین و خالص‌ترین نوع پاسداشت کارآواهاست که توسط شاغلین همان مشاغل به انجام رسد، اما با از دست رفتن این مشاغل و جایگزینی آنها با مشاغل جدید و مکانیزه، نمی‌توان انتظار داشت که با این شیوه بتوان آنها را به عنوان یک هویت ایرانی به همگان بشناسانیم. پس مسیر دیگری انتخاب کردیم و این کارآواها را به شیوه "اکتاپلا" یا همان آکاپلای به همراه حرکت در آوریم تا به ساز خاصی برای همراهی نیاز نداشته باشند. ضمن اینکه بجای سازها، از ابزارهای کار و زندگی استفاده کردیم تا به واقعیت آن شغل نزدیک تر شود. با توجه به تنوع و تعدد مشاغل ایرانی و کرمانی باید با دقت و کیفیت این بازسازی را به انجام رسانیم و آنها را در معرض دید همگان قرار دهیم.

نتیجه گیری:

با تنظیم آثار کارآوا به شیوه آکاپلای پلی فنیک می‌توان امیدوار بود بخشی از فرهنگ کارآواها فراموش نشود و با آموزش این آثار به نسل آینده، به حفظ اصالت‌ها یاری رساند.

پیشنهاد برای آینده:

امروزه برای کارآواها در فستیوال‌های جهانی آوازی و کرال جایگاه ویژه و بخش‌های مستقلی وجود دارد که سالانه چندین رویداد مشابه در جهان برگزار می‌شود. می‌توان با تولید آثار باکیفیت و اصیل در این حوزه، آنها را در فستیوال‌های جهانی به گروه‌های متخصص آوازی و موسیقی نشان داد و به هویت ایرانی خدمت نمود. کسانی که علاقمند به فعالیت در این حوزه هستند می‌توانند در پروژه‌های گردشگری موسیقی مشارکت نمایند و از این فعالیت اصیل و پویا لذت ببرند.